

**STRUČNI I SPECIJALNI RAD KNJIŽNIČARKE S POKRETNOM
OGRANIČENOM I DUGOTRAJNO BOLESNOM DJECOM I
OMLADINOM**

Zavoda za osposobljavanje omladine s invaliditetom Kamnik

PROFESSIONAL AND SPECIAL LIBRARIAN'S WORK WITH
PHYSICALLY HANDICAPPED AND CHRONICALLY ILL CHILDREN AND
ADOLESCENTS

in the Centre for Training of the Physically Handicapped Young People Kamnik

Mateja Perko

Zavod za usposabljanje invalidne
mladine Kamnik, Knjižnica
knjiznica.zuim@guest.arnes.si

UDK / UDC 027.6-056.26

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 18. 4. 2008.

Sažetak

Knjižnice u svijetu imaju dugogodišnju praksu da na različite načine pomažu prevladati prepreke korisnicima s posebnim potrebama svih dobi: hendikepiranoj djeci, omladini i odraslima, koji su na bilo koji način drugačiji od drugih. Prepreke svladavaju tako da se humanizira sredina dodatnim obrazovanjem knjižničara, dobro izabranim knjižnim fondom za različite vrste i različite stupnjeve hendikepiranosti.

I u Sloveniji smo svjesni činjenice da u knjižnice sve više dolaze ljudi s posebnim potrebama, koji često trebaju mnogo više vremena i napora da obave svakodnevne potrebe.

Na njihovom iskustvu spoznajemo da je i pored nevjerovatne brzine informatičkog napretka, ponekad potrebno vrijeme "zaustaviti" i više se posvetiti jednostavnijem, a u isto vrijeme specijalnom razvoju ljudske komunikacije i podržavati humani međuljudski odnos.

Također, i u ulozi referentne službe, odnosno izvođenju referalne djelatnosti knjižničara.

Posao knjižničara s korisnicima s posebnim potrebama tako se posredno nadovezuje na etički kodeks. Osnovna svrha kodeksa je da oblikuje i izgrađuje osobnost knjižničara, koji mora svim korisnicima omogućiti jednake mogućnosti za stjecanje znanja, bez obzira na njihove različite zahtjeve ili posebne potrebe. U članku detaljno predstavljam specijalnu školsku knjižnicu Osnovne i Srednje škole Zavoda za osposobljavanje invalidne

omladine u Kamniku, koju pohađaju mladi korisnici s posebnim potrebama iz cijele Slovenije. Spoznala sam da sam u životu mnogo naučila od posebnih korisnika. Biti specijalna i drugačija knjižničarka, također.

Ključne riječi: knjižnice, knjižničari, korisnici s posebnim potrebama, invalidi, komunikacija, posebne usluge, prilagodljivost, etički kodeks

Summary

Libraries throughout the world have been trying to help overcome different obstacles met by the users with special needs of all ages – handicapped children, adolescents and adults who are in any way different from others. These difficulties can be overcome through the humanization of architectural environment, through the education of librarians, and by carefully choosing library materials for different kinds and levels of handicap.

We in Slovenia are becoming increasingly aware of the fact that people with special needs are also coming to libraries. These are the people who need more time and effort to accomplish everyday chores. Through their experiences we have come to realize that despite the incredible speed of the information progress, sometimes we must try to “stop” the time; we have to devote ourselves to the simpler and, at the same time, special development of human communication, stimulate more humane relations, particularly the relations between the users with special needs and librarians.

The librarians’ work with special users is indirectly connected with the code of ethics. The basic purpose of the code is to build such a personality in librarians which would induce them to give the same opportunity for acquiring knowledge to all users, regardless of their different demands or special needs. In the article I give detailed presentation of the elementary and secondary school library in the special Centre for Training of the Physically Handicapped Young People in Kamnik, attended by the young users from all over Slovenia. I have realized that in my life, I have learned a lot from special users, and above all, how to become a special and different librarian.

Keywords: libraries, librarians, users with special needs, disabled users, communication, special services, adaptability, code of ethics

1. Uvod

Korisnici s posebnim potrebama (u nastavku: KPP – pr. aut.) imaju u knjižnici iznimno pravo da im se radi hendikepiranosti ponudi dodatna stručna pomoć. Posebnu pažnju moramo posvetiti mladim invalidnim korisnicima, koji radi umanjene sposobnosti da obavljaju svoje aktivnosti i specifičnih subjektivnih iskustava mnogo teže stječu osobni razvoj. Zato je neophodno potrebno planiranje i realizacija programa rehabilitacije, koja bi uključila i područje knjižničarstva i koja bi uvažila posebne potrebe djece i omladine.

Dakle, temeljna zadaća suvremene knjižnice je rad i suradnja s korisnicima, uspostavljanje prave komunikacije, obrazovanje, posredovanje informacija i briga za poboljšavanje života različitih skupina ljudi. Također i onih koji se razlikuju od drugih korisnika radi nemogućnosti kretanja, slabe motorike, slijepih, gluhih i nijemih. U svojem radu upotrebljavam različite metode i oblike rada kojima po-

kušavam povećati motiviranost i poboljšati komunikaciju invalidne djece i omladine. U praksi želim poticati dječju radoznalost, učenje i stvaralaštvo poštujući njihovu biološku posebnost.

1.1 Etičnost i stručni odnos korisnika s posebnim potrebama u knjižnici

Danas u knjižničarstvu postaju sve važniji ljudska prava, poslovna etika i stručni odnos, posebno kad to povežemo s položajem ranjive društvene skupine – invalidnih korisnika. Knjižničarska etika se odlikuje i u postupcima sljedećih stručnih djelatnosti:¹

1. prepoznavanje invalidnih osoba,
2. korištenje stečenog iskustva pri pružanju pomoći i pri razgovoru s invalidnim osobama,
3. motivacija za stručno obrazovanje za rad s korisnicima s posebnim potrebama,
4. poznavanje općih i osobnih značajki invalidnih korisnika,
5. uspostavljanje humanih međusobnih odnosa bez nepotrebne znatiželje i s primjerenim odmakom,
6. uvažavanje zahtjeva individualne osobe i nuđenje dodatne stručne pomoći,
7. priprema i izvođenje pomoći,
8. nuđenje očekivanih, naslućenih odnosno prihvatljivih odgovora za invalidne korisnike.

Knjižničari moraju poštovati opća čovjekova načela humanih vrijednosti i ni u kakvoj situaciji ne smijemo se ponašati prema invalidnim korisnicima kao manje vrijednim, nenormalnim ljudima. Nas knjižničare etički kodeks obvezuje da se moramo prilagođivati svakom pojedincu iako smo u konkretnoj situaciji – dijalog s KPP – prepušteni vlastitoj procjeni i snalažljivosti. Socijalnim pristupom, dodatnim stručnim obrazovanjem, iskustvom, radom i ustrajnošću kao i izgrađenim osjećajem za pravu mjeru pozornosti i nuđenja pomoći možemo doseći najbolje u smislu:

- dostojanstvenosti,
- pozitivnih vrлина čovjeka,
- poštovanja ljudskih prava,
- kao i zavidnih osobnih uspjeha u sudjelovanju s KPP.

U praksi sam spoznala da je u prvom susretu s KPP jako važan individualni kontakt s njima, jer odnos postane intimniji, pokaže se više indicija s kojima prepoznajem njihove teškoće, strahove koji su ponekad u knjižnici više ili manje izraženi. Uvijek se pokušavam držati sljedećih načela:²

¹ Griljc, Mateja. Funkcionalno ovirani uporabniki visokoškolskih knjižnic. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1999. Str. 24-27.

² Perko, Mateja. Radovedni in razposajeni otroci in mladostniki s posebnimi potrebami v knjižnici ali hendikep kot privilegij. // Knjižničarske novice 15, 12(2005), 35-53.

- KPP se posvetim u cjelini (sposobnosti),
- rad s njima individualiziram (posebne potrebe) i u isto vrijeme povezujem s igrom (motivacija),
- s pažnjom uvažavam njihove želje, pitanja,
- pobuđujem zanimanje za knjigu, knjižnicu, čitanje i slušanje,
- dajem im kratke i jasne upute i odgovore, odnosno prilagođavam ih njihovim psihosocijalnim i fizičkim sposobnostima (zagonetke, kvizovi, seminarski radovi),
- postavljam uvijek ostvarljive ciljeve,
- omogućujem im čim više uspjeha, pa makar i malih
- često ih pohvalim (za svaku pročitano knjigu i posjet knjižnici), ponekad ih nagradim (posterom, igračkama, knjigama, revijama),
- s KPP moram imati mnogo strpljenja, ne smijem pretjerivati s čitanjem, prepričavanjem, objašnjavanjem ili učenjem na bibliopedagoškim satovima u školskoj knjižnici (brzo umaranje, smanjena koncentracija),
- vrlo su važna ponavljanja, utvrđivanje gradiva (ponovno čitanje već pročitanih knjiga), neki KPP napreduju samo od lakšega prema težem gradivu i sadržaju (oštećenja glave – obnavljanje pamćenja, abecede, matematike, stranog jezika ...),
- slabe funkcije zamijenim jačim (nemogućnost listanja, slabovidnost),
- potražim “jača područja”, koja doprinesu da postanu osjećajno jači i da su samouvjereniji (beletristika i poučne knjige koji ublažavaju njihovo teško životno stanje),
- pri radu omogućujem uključivanje i ostalih zainteresiranih učenika,
- uvažavam prijedloge i iskustva stručnih kolega iz Zavoda, koji se s učenicima susreću svaki dan.

1.2. Psihosocijalna rehabilitacija invalidnih osoba i njihovo pravo na informacije

U životu nismo nikad dovoljno spremni na bolest ili trajno oštećenje. Zato ljudi na njih različito reagiraju. U nama se oslobode ogromna osjećanja – od žalosti, tjeskobe, jeze, straha do slabosti, srama i osjećaja krivice. Bolesti i druge traume u životu mladih, koje u svom poslu osobno upoznajem kao KPP, bude u meni drugačija razmišljanja o pozivu i mogućnostima knjižničarskog poziva. Nije u pitanju samo stručno knjižničarstvo i fizička pomoć invalidima, nego je u pitanju mogućnost drugačijeg razumijevanja negativnih događaja. Temeljno logoterapeutsko načelo, koje nam može mnogo koristiti kod sudbonosnih događaja: “Sve što se da promijeniti razvijajmo naprijed, tamo gdje su stvari nepromjenjive, tamo se mogu ja promijeniti”.³

U svojem radu spoznajem da *teško* znači prijelomnicu i trenutak koji moramo čim prije ispuniti promijenjenim, opuštenim i na kraju krajeva lagodnim životom.

³ Galeša, Milan. Pomoć otrokom s posebnim potrebama. Celje : Valmar, 2003. Str. 23-27.

Mnogo bolesnih i ozdravljenih već su govorili da su tek uz bolest počeli otkrivati pravu radost života. Čak i uz pomoć rehabilitacije na biblioterapeutskoj osnovi.

Rehabilitacija je uvijek bila stvaralački proces, koji invalidima omogućuje da razviju optimalnu tjelesnu, osjećajnu i intelektualnu razinu i tako usmjeravaju svoj život na veći stupanj neovisnosti. S rehabilitacijom ponovo uspostavljaju funkcije, odnosno kompenziraju njihov nedostatak. U svojoj praksi sam spoznala da se taj postupak vrlo konkretno može odvijati i u knjižnici.

Tjelesna invalidnost predstavlja vrlo ozbiljne elemente rizika za čovjekov psihosocijalni razvoj. Radi smanjenih ili promijenjenih sposobnosti za obavljanje aktivnosti i radi promjena u reakciji okoline i specifičnih subjektivnih iskustava, takav pojedinac mnogo teže ispunjava razvojne zadatke. Teškoće se odražavaju i u postupku rehabilitacije jer pojedinac teže razvija čak i one osobne mogućnosti koje na prvi pogled nisu u neposrednoj vezi s tjelesnom individualnošću.⁴ Zato je planiranje i izvođenje rehabilitacijskih programa nužno potrebno u svim jedinicama našeg Zavoda: u osnovnoj i u srednjoj školi, u internatu, zdravstvu, terapijama, u konjušnici, gimnastičkoj dvorani, računalnom odjeljenju i naravno, knjižnici. Pri radu moramo poštovati vrlo rizične elemente psihosocijalnog razvoja, posebno neugodna životna stanja (odreći se roditeljstva, nasilje u obitelji) i specifične obiteljske razmjere (sirotište, usvajenje, odrastanje u bolnicama, zavodima) koji označi cijeli osobni razvoj i tako već invalidnog dijeteta.

Takozvani napredni odgoj i obrazovanje djece s PP se danas dosta intenzivno preusmjerava iz *nemogućnosti* (invalidnost, nedostaci) u koncept mogućnosti (razvijenost, sposobnosti, motivacija)⁵ u čijem okviru se kao knjižničarka KPP posvećujem najviše sljedećim polaznim točkama:

- komunikaciji,
- poštovanju,
- sudjelovanju,
- povjerenju.

Taj koncept predstavlja drugačije vrednovanje ljudi s PP. Da bi KPP olakšali put do informacija, koristimo četiri osnovna načela i držimo ih najvažnijim u svom radu:⁶

1. izražavanje pažnje i posebnog pristupa do drugačijih,
2. primjernost ponašanja i reagiranja,
3. metoda nuđenja fizičke pomoći,
4. rukovanje prilagođenom računalnom i komunikacijskom opremom.

⁴ Peljhan, Matej. Telesna prizadetost kot rizični dejavnik psihosocialnega razvoja. Ljubljana : Društvo psihologov Slovenije, 2002. Str. 33.

⁵ Galeša, Milan. Pomoč otrokom s posebnimi potrebami. Celje : Valmar, 2003. Str. 27-37.

⁶ Griljc, Mateja. Funkcionalno ovirani uporabniki visokošolskih knjižnic. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1999. Str. 95.

2. Zavod za osposobljavanje invalidne omladine Kamnik

Zavod za osposobljavanje invalidne omladine (u nastavku ZUIM – pr. aut.) je jedini zavod u Republici Sloveniji koji je specijaliziran za izvođenje prilagođenih odgojno obrazovnih, zdravstvenih i psihosocijalnih programa za osposobljavanje teško pokretnih i dugotrajno bolesne djece od 6. do približno 24. godine starosti.

ZUIM je osnovan 1947. godine. U Zavod su dolazila djeca iz cijele bivše Jugoslavije zbog ratnih i poslijeratnih oštećenja i nesreća kao i zbog oboljenja od dječje paralize. Broj invalidne djece se povećavao iz godine u godinu (u sedamdesetim godinama bilo je i do 200 djece godišnje), istovremeno se mijenjala njihova struktura što se tiče uzroka invalidnosti i stupnja pokretnosti. Danas u ZUIM-u prevladavaju četiri osnovne skupine teško pokretnih i dugotrajno bolesne djece:

- cerebralna paraliza: otežana pokretljivost motorike, oštećenje osjetila,
- mišićne i živčano mišićne bolesti – najčešća je distrofija,
- mijelomeningokela ili spina bifida: teška nepokretnost i oštećenja drugih unutrašnjih tjelesnih funkcija kao i osjećaji za opip, bol, položaj,
- posttraumatska paraplegija i tetraplegija – oštećenja glave i kralježnice.

Djeca i omladina su najčešće teško tjelesno uskraćeni, većina ih je nesamostalno, odnosno skoro 90 posto za kretanje upotrebljava *invalidska kolica* ili odgovarajuće *ortopedsko pomagalo*. Često se pojavljuje simpton *specifičnih poteškoća u učenju*: teškoće pri artikulaciji glasova, čitanju, nerazvijena grafomotika, tjelesna i ručna nespretnost, nezgrapnost, slabo sastavljanje rečenica, popratne teškoće – smetnje vida, sluha, opipa i već spomenutog govora. Više djece i omladine pored osnovnih smetnji imaju još i epileptične napade i druge prateće teškoće. Među dugotrajno bolesnom djecom su i dijalizni, šećerni, srčani i onkološki bolesnici. U Zavodu smo svjesni koliko su važne stručne i ljudske kvalitete profesora i svih drugih zaposlenih (psiholozi, terapeuti, logopedi, socijalni radnici, odgojitelji, liječnici i drugo medicinsko osoblje, pratioci učenika odnosno svi zaposleni – 196 zaposlenih), kao i knjižničarke. Veoma je važna organizacija nastave i drugih djelatnosti – svega što dijete doživljava kao sigurnost i toplinu. Pri tome nije u pitanju samo obrazovni, nego i obrazovno odgojni program u najširem značenju, jer uključuje rad savjetnika i roditelja. Kao knjižničarka redovno sudjelujem u radu s profesorima, odgojiteljima, zdravstvenim radnicima i terapeutima. Razvoj i probleme pojedinog djeteta prate “operativni timovi”, invalidne učenike, koji su integrirani u redovne škole po cijeloj Sloveniji, posjećuju stručni članovi tima “mobilne službe” našega Zavoda.

Stručni rad teče po važećim odgojno obrazovnim, zdravstvenim, rehabilitacijskim programima, koji se izvode pojedinačno ili skupno. Rad u Zavodu je organiziran u sljedećim organizacijskim odjeljenjima:

- osnovna škola,
- srednja škola,
- dom – internat,
- zdravstveno odjeljenje s ambulantom, služba njege s terapijama,

- služba stručnog savjetovanja,
- knjižnica,
- multimedija i računalno odjeljenje,
- uprava i tehnička služba.

2.1. Posebnosti i prilagođavanje na knjižnicu zavoda

Knjižnica Zavoda je namijenjena odgojno obrazovnim djelatnostima osnovne i srednje škole – učenicima s posebnim potrebama, odgoju u domu, stručno pedagoškom, zdravstvenom i terapijskom osoblju, kao i svim ostalim zaposlenim radnicima. Između svih korisnika prevladavaju KPP i zbog toga knjižnica ima ugrađene određene specifičnosti koje su već ustaljeni i prilagođeni načini rada:

- automatsko otvaranje vrata s fotočelijom ili laganim pritiskom na gumb,
- dizalo koje se zaustavlja na ulazu u knjižnicu,
- rampa za invalide umjesto stepenica,
- pult za izdavanje knjiga prilagođen oblikom, visinom i širinom invalidskim kolicima i triciklima,
- izmjeran prostor između knjižnih polica za kretanje hodalicama, invalidskim kolicima i triciklima,
- odgovarajuća visina knjižnih polica za teško pokretne,
- ograde i ručke uz zidove,
- standardno prilagođena programska oprema s dodacima,
- knjige s uvećanim slovima.

Prilagođeno je i izdavanje knjiga: odvija se polako i pažljivo prema korisnicima koji imaju na raspolaganju više prostora i fizičku pomoć knjižničarke – podizanje, listanje knjiga, pisanje bilješki, dodavanje knjiga s police ili pospremanje u torbu, vožnja invalidskih kolica, pomoć pri kretanju, komunikacija uz pomoć znakova i računala.

Knjižnica ima 15.000 knjižnih jedinica, 70 različitih periodičnih naslova kao i multimedijску i neknjižnu građu (audio i video kasete, CD-ove, CDR-omove, DVD-ove, geografske karte, fotografije – arhiv Zavoda, dječje igre). Prilagođenost knjižnice ZUIM se, osim oblikovanja dvaju osnovnih tipova dječje i omladinske beletristike i stručne zbirke, vidi u njenoj nabavnoj politici: pored novosti na području beletristike redovno se dopunjuje stručna zbirka, a posebno pedagoška, psihološka, defektološka, medicinska i leksikografska zbirka.

Knjižnica je članica Kooperativnog online bibliografskog sustava COBISS, koji joj omogućuje suvremeno informacijsko poslovanje kao i dostupnost bazi podataka svih učlanjenih knjižnica u našoj državi i, naravno, međuknjižničnoj posudbi.

Za učenike prve tri godine devetogodišnje osnovne škole tjedno je organiziran i kružok za bajke, učenici srednje škole sudjeluju u literarnoj sekciji. Tijekom školske godine, a u sklopu bibliopedagoških sati, svi razredi osnovne i srednje škole imaju dva školska sata nastavu iz *knjižnično informacijskih znanja* – KIZ, koji su obvezni za sve učenike slovenskih škola. Učenici tu dobivaju iskustva i

upoznaju značaj knjižnice i informacije u suvremenom društvu i razvijaju se u samostalne korisnike i u knjižnici za PP.

2.2. Arhitektonska dostupnost i informacijska tehnologija

Izgradnja, odnosno arhitektonska ili fizička prepreka su one tehničke prepreke koje otežavaju pristup do objekata i zgrada i onemogućavaju njihovu uporabu. Arhitektonska i tehnička rješenja možemo uvesti na različite načine:

- svrsishodnim planiranjem izgradnje knjižnice i njene opreme, svjesni posebnih potreba korisnika,
- sustavnim uklanjanjem već postojećih prepreka,
- uvođenjem novih zamisli i rješenja.

Svi važni detalji knjižnice moraju biti temeljito oblikovani: dovoljno široka vrata, ručke na vratima moraju biti ravne, ne smiju biti previsoke i predugačke, prozori se moraju zatvarati prema dolje, kabine dizala moraju biti dovoljno velike, mora biti dovoljno prostora za hodanje s hodalicama i za električna invalidska kolica, odgovarajući oblik pulta za izdavanje knjiga i stolova u čitaonici kao i prilaz policama za periodičnu građu. U knjižnici ZUIM pokušali smo se što bolje približiti tim uputstvima, a planiramo još detaljnije arhitektonsko prilagoditi za KPP u novoj modernoj i mnogo većoj knjižnici, koja bi bila izgrađena za potrebe Zavoda u 2008. godini.

Brz razvoj informatike i računalstva značajno doprinose obrazovanju KPP. Mogućnosti koje nudi računalo, kao *dječije pomagalo* ("ortoza" je mehaničko pomagalo kojim nadomještamo nedostatak) toliko su velike da ih ni mi knjižničari ne smijemo previdjeti. Njime omogućujemo KPP samostalnost tijekom učenja, studiranja i kvalitetnu rekreaciju u slobodno vrijeme. Osim toga, računalo je terapeutsko sredstvo za uspostavljanje kognitivnih i motoričkih funkcija kao i podizanje vlastitog samopouzdanja.⁷

PREDNOSTI koje imaju invalidni učenici u knjižnici su sljedeći: knjižnica omogućuje svim vrstama invalidnosti da utrošenu energiju smanji na minimum, smanji vrijeme unošenja podataka, omogućuje svima uključivanje u postupak učenja, omogućen je individualni rad, dopušta uporabu različitih prilagođenih pomagala ovisno o korisnikovim funkcionalnim sposobnostima.

Prilagođenu programsku opremu za slabo pokretljive učenike ZUIM-a, glede različitih načina aktiviranja pri unošenju podataka (pomicanje usta, disanje, kontrola glasa) dijelimo na sljedeće skupine:⁸

- prilagođene standardne tipkovnice različitih oblika i veličina, tipkovnice s mekšim tipkama; tipkovnice prekrivene zaštitnom pločom – osjetljive na dodir;

⁷ Griljc, Mateja. Funkcionalno ovirani uporabniki visokoškolskih knjižnic. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1999. Str. 83-85.

⁸ Griljc, Mateja. Srećanje in delo z drugačnimi uporabniki. // Knjižnica 40, ¾ (1996), 175-192.

- posebne tipkovnice koje su prilagođene za lakši rad i mogu se upravljati jednom rukom;
- posebni prekidači koji su povezani s prilagođenom tipkovnicom – jednostavno ih pritisnemo, lagano dotaknemo ili naginjemo,
- prilagođeni *miševi* – koje možemo upotrebljavati s obje ruke,
- prateće kuglice “TRACK BALL” – praktičnije su od *miševa*,
- sustavi govornog unosa podataka GOVORNIM APARATOM; radi se o aplikaciji korisnika za pretvaranje čovjekovog govora u digitalne podatke,
- sustavi za unos uz pomoć kretanja očne zjenice lijevo i desno,
- sustavi za upravljanje računalom pomicanjem jezika – korisnik ima u ustima umetnuto plastično nepce na kojem su utičnice koje dotiče jezikom. Prijenos podataka u računalo protiče bežično; knjižničarka i korisnik komuniciraju nesmetano,
- neklizeća folija.

2.3. Referalna djelatnost knjižničarke

Važnu ulogu pri svladavanju različitih prepreka i motiviranje korisnika ima svakako i REFERALNA DJELATNOST, po *Ranganathanu – osobna služba, koja svakom posjetiocu točno, iscrpno i brzo pomaže pronaći dokument ili ga usmjeri drugim informacijskim službama*. Dakle, temeljna zadaća suvremene referentne službe je obrazovanje korisnika, prilagođeno njihovoj dobi i izobrazbi kao i vezano uz njihove posebne potrebe i prilagođeno različitim vrstama i fazama INVALIDNOSTI.

Budući da se današnje obrazovanje stalno mijenja uslijed novih pedagoških i psiholoških saznanja, treba kod obrazovanja KPP nužno uvažavati njihove posebne značajke i potrebe, ako želimo postići njihov veći razvoj i obrazovni uspjeh.

U radu s KPP, općenito, neprestano spominjemo obrazovanje i možda rijetko relaksaciju i kreativnu zabavu, što može na poseban način ponuditi i knjižnica. KPP možemo pomagati da su nasmijani, često i da nalaze izlaz iz životnih teškoća pomoću knjiga i drugih medija.

Knjižničari su na taj način svojevrsni terapeuti, pojam biblioterapije ima u tom kontekstu, u danas medijsko suvremenim knjižnicama, veliki spektar ponude gradiva, informacija i priredbi znatno veće dimenzije.

Kod obavljanja svojega posla neprestano se susrećemo s izazovom, kako oraspoložiti mladog KPP na “knjižničarski” način. Iako kao knjižničari nismo obrazovani stručnjaci psihoterapije, nama gestikulacija, raspoloženje i povratne informacije svakodnevnih korisnika u velikoj mjeri pokažu i pomažu da stalno obogaćujemo naša iskustva na razini čovjeka.

Kada pogledamo obraz, “pročitamo” stanje osjećajnosti, iz informacijskih želja, traženja znanja i zabave, ili možda osjetimo bol i osobne probleme.

Kao knjižničarka KPP često se pitam kako bih surađivala s KPP u knjižnici da bi bili što zadovoljniji, da bi s veseljem čitali i bili uspješniji u školi. Koje su najvažnije vrijednosti odgajanja mladog čitaoca s posebnim potrebama? Ljubav, pozitivna samoosobnost, dobrotu, veselost, radoznalost i naravno najvažnija vrije-

dnost – ČITANJE KNJIGA i neposredno s tim povezana vrijednost – VJERNOST KNJIŽNICAMA.⁹

Knjiga NAM uljepšava dan i život, postaje naša stalna prijateljica i terapeutkinja. U dobrom i u lošem.

Pri susretanju s KPP, još dodatno želim da bolesnoj djeci i mladima uz pomoć posebne literature, bibliopedagoških satova, glazbenih bajki, kvizova o knjigama i zagonetkama, literarnih sekcija, literarnih večeri i susreta s piscima, videoprojekcija i što sadržajnijih referentnih razgovora omogućim optimističnije putovanje u neovisan život hendikepiranoga čovjeka.

3. PSIHOLOŠKI PRISTUP I HUMANI DIJALOG

Čovjek svoju okolinu u životu neprestano mijenja i prilagođava. U borbi za suživotom često doživljava poraze i neprijatnosti. Negativne reakcije su posebno prisutne u čovjeku, kojemu je normalan odnos prema svijetu srušila trauma ili bolest. Zato je takovom čovjeku potrebno za prilagođavanje okolini i međusobnim odnosima znatno više napora.¹⁰ Za uspješnu integraciju KPP u knjižnice, moramo pored fizičkih, socijalnih, moralno stručnih i drugih, poznavati i PSIHOLOŠKE mehanizme čovjeka. Tek tada možemo s KPP najbrže i najuspješnije surađivati.

Nepokretni i dugogodišnji “bolesnici” KPP u ZUIM-u razlikuju se od drugih korisnika na dva slijedeća načina:¹¹

1. zbog pokretne ograničenosti, komplikacija zbog bolesti, čestog odlaska na bolničko liječenje, zbog drugačije pokretljivosti i većeg napora, naravno i vremena kojeg upotrijebe za svakodnevnicu,
2. zbog velike hrabrosti, volje za životom, veoma zrelog i ranog razmišljanja o smislu života, zbog otvorenosti, povjerenja, neskrivene radoznalosti i želje za znanjem, naravno i osjećajnog nemira, depresije i izdvajanja iz prebrzog i neljubaznog svijeta.

Sve ove čimbenike moramo imati u vidu kao knjižničarke KPP jer jedino tako uspostavljamo kontakt s “drugačijim” učenicima. Vremenom mi više vjeruju, i polako, svjesno ili ne, prepuštaju se suradnji sa mnom. Razumjevanje s obje strane i pomoć mi omogućuju razvijanje kvalitetnijih referentnih razgovora.

Sociološka i psihološka istraživanja ukazuju na sve veću potrebu ljudi za međusobnom komunikacijom, odnosno u prvom redu HUMANIM DIJALOGOM.¹² Knjižničarski dijalog bi u tom pogledu morao ne samo poštovati logoterapeutsko načelo, nego sadržavati PET PRAVILA:

1. znati poslušati,
2. selektivno odobravati,

⁹ Zalokar Divjak, Zdenka. Vzgajati z ljubeznijo. Krško : Gora, 2000. Str. 18-24.

¹⁰ Ačkun, Rozalija. Otroci s posebnimi potrebami. Nova Gorica : Educa, 2004. Str. 28.

¹¹ Peljhan, Matej. Telesna prizadetost kot rizični dejavnik psihosocialnega razvoja. Ljubljana : Društvo psihologov Slovenije, 2002. Str. 34.

¹² Griljc, Mateja. Funkcionalno ovirani uporabniki visokošolskih knjižnic. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1999. Str. 94-96.

3. ostati realan,
4. odgovarati na razini čovjeka,
5. čitati i prepričavati.

Kao knjižničarka, moram uvijek imati na umu da je KPP “drugačiji” i dijalog sustavno usmjeravati prema najvažnijem u njegovomu informacijskom pitanju i traženju odgovora. S druge strane, mogu KPP ograničenost iskoristiti kreativno, ako mu u dijalogu humano ponudim mogućnost za neograničeno izražavanje njegovih informacijskih želja i po potrebi ponudim posebne usluge.

3.1. Rano čitanje, pripovijedanje i konstruktivno igranje

Čitanje je veoma zahtjevan postupak, moraju biti prepoznatljive osjećajne funkcije i dovoljno razvijene za njegovo izvođenje. Djeca općenito imaju drukčiji način razumjevanja svijeta i, naravno, kulture čitanja.¹³

Da ne bi čitanje mladima KPP predstavljalo dodatne prepreke, potrebno je za kućno čitanje ili za zabavu paziti na stupanj složenosti gradiva – od lakšeg prema težem (primjer: povrede glave), i vremenski mu omogućiti da čitanje završi (ako je potrebno i više mjeseci).¹⁴ Istovremeno je važna dužina teksta i mišljenje knjižničarke da se mladi KPP trudi (primjer: iako je bio u bolnici, da je slabovidan, slabo prepoznaje pisane simbole, slabije je grafomotorike, ima smetnje u koncentraciji i orijentaciji), s dosta dobre volje, ponekad uz pomoć logo ili radnog terapeuta PROČITAO KNJIGU. U knjižnici ZUIM u gore navedenim primjerima dobiju pohvale, razmijene iskustava i u posebnim prigodama budu nagrađeni.

Važnu funkciju kod KPP ima pripovijedanje, jer od moje “govorne” uloge zahtijeva potpunu prisutnost i spontano reagiranje na reakcije mladih slušalaca. Ako želim u našoj knjižnici ZUIM održati ljepotu lijepog pričanja, nikada ne smijem biti preopširna, jer KPP imaju brze smetnje pažnje i naglo padanje koncentracije. Veoma brzo se umore, ako želim dugo pričati, to mora biti zabavna tematika ili sretni kraj (primjer: glazba, zagonetka, ilustracija, lutke...).

Za KONSTRUKTIVNO IGRANJE KPP trebaju vrijeme i mir koji mogu naći u knjižnici ustanove:

- uz pomoć posebnih knjiga (igračaka),
- pružanjem mogućnosti da se mlađa djeca i mladi igraju, razgovaraju i međusobno razmjenjuju iskustva,
- pjevanjem i slušanjem pjesmica i bajki,
- rješavanjem križaljki,
- izborom neobičnih predmeta,
- sastavljanjem svoga posebnog dnevnika (“muzej” u knjizi).

Tako u knjižnici stvaramo kreativnu atmosferu, gdje se istovremeno obogaćuju socijalni i osjećajni odnosi i samosvijest drukčijih mladih korisnika.

¹³ Žerdin, Tereza. Motnje v razvoju jezika, branja in pisanja. Ljubljana : Svetovalni center za otroke, mladostnike in starejše, 2003. Str.121-123.

¹⁴ Beremo skupaj. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003. Str. 40.

3.2. *Savjeti za davanje pomoći KPP*

U svom dugogodišnjem radu s KPP sam na temelju svojih osobnih iskustava, čitanja strane stručne literature i savjetovanja sa stručnim suradnicima u ZUIM-u uspjela sastaviti nekoliko korisnih SAVJETA I PREPORUKA, kako reagirati i ponuditi pomoć ili dodatne usluge posebnim korisnicima koji posjećuju našu knjižnicu:

1. Budite opušteni, ponudite pomoć, kao i svim ostalim: “pogurajte” invalidska kolica ili primite za ruku slijepog posjetioca; invalid će vam sam reći treba li pomoć, slijedite njegova uputstva; ako se zahvali za ponuđenu pomoć, slijedite ga u njegovoj želji; dopustite mu samostalnost,
2. Nuđenje pomoći nije nekulturno, veoma nekulturno je da radoznalo pitate o njihovim dijagnozama, bolesti ili povredi,
3. Budite pažljivi prema arhitektonskim preprekama u knjižnici i pokušajte ih odstraniti;
4. Ako mijenjate raspored opreme i namještaja, ne zaboravite ih upozoriti na promjene;
5. Ako je moguće, govorite neposredno s invalidom, ne s njihovim pratiocima, odnosno s pratiocem ne govorite kao da KPP ne postoji,
6. Riječi HODATI i TRČATI kada govorite s korisnikom u invalidskim kolicima ili VIDITE, kada govorite sa slijepim korisnikom, upotrebljavajte jer ih i sami KPP nesmetano upotrebljavaju,
7. Ne izbjegavajte izraze SLIJEP ili GLUH, iako je posjetio takav KPP, oni su veoma svjesni svoje ograničenosti, s njom žive i obično im ne smeta,
8. Pojedini KPP na invalidskim kolicima imaju oslabljenu koordinaciju ruku ili su njihovi pokreti nekontrolirani (cerebralna paraliza), tada pomazemo POSTUPNO:
 - polako promatrajmo njihove pokrete i govor, podignimo njihov dlan iznad knjige u naručju ili ih uzmemo iz vrećice, torbe i izabranu knjigu ponovo damo tamo,
 - ako duže vremena govorite s KPP na invalidskim kolicima i vi sjedite da bi bile vaše oči na istoj visini, veoma umara dugo gledanje prema gore,
9. Posjetioci sa štakama teško stoje duže vrijeme, ponudite im stolicu,
10. Ako se KPP ne okrene obrazom prema vama ili ne odgovara na vaša pitanja, pomislite možda je GLUH ili NAGLUH, takva osoba će vam biti zahvalna ako je blago dotaknete po ramenu,
11. Gluhi počesto čitaju sa usana, budite pažljivi da je vaš obraz dovoljno i pravilno osvjetljen, govorite polako i jasno, pomozite si gestikulacijama ili tumačenjem znakovima ako ih poznajete,
12. Nikada ne gestikulirajte pred SLIJEPIM osobama ili SLABOVIDNIM nekom drugom koji je u blizini,
13. Za posjete skupina KPP u knjižnici se unaprijed dobro pripremimo, ako je potreban poseban prostor ili soba, prostor za parkiranje invalidskih kolica, postavimo stolove i stolice prilagodljive visine, pripremimo odgovarajuću

građu, promislimo odgovaraju li toaletni prostori posjetiocima; privremeno odmaknemo, označimo ili zaštitimo moguće prepreke za invalidska kolica, štake; rezerviramo dva parkirna prostora ispred knjižnice.

14. Školovan pas vodič neka bude u knjižnici dobrodošao.

4. Zaključak

Čovječji mozak daje odgovore na najsloženije zahtjeve okoline. Svom vlasniku daje veliki stupanj prilagodljivosti, koji nema niti jedan drugi organizam. U tom smislu je svaki pojedinac nezamjenljiv za ispunjavanje određenog zadatka. Isto tako je i hendikepirani čovjek. Tjelesna invalidnost jako utječe na čovjeka i posebno na njegovo raspoloženje, aktivnost i pažljivost. Prije svega se treba pomiriti s ograničenjima.¹⁵

Mladi KPP moraju osjetiti da su vrijedni isto koliko i drugi. Jedino tako se mogu prilagoditi svojim mogućnostima i u životu postići više. Za knjižničara, koji želi POMAGATI, nepohodna je spremnost, i to ne ponuditi samo fizičku pomoć, nego prihvatiti čovjeka u psihičkom, socijalnom, osjećajnom smislu. Osoba koja DAJE pomoć mora se osobi kojoj POMAŽE odlučno približiti i ljubaznošću i ljudskom toplinom, bez nepotrebne radoznalosti i s kulturnim odmakom, koji je u knjižničarskom pozivu neophodan.

Knjižnica ZUIM je postala mala za sve aktivnosti koje želimo ostvariti. KPP mi sami mnogo pomažu. Često čujem da je to najvažniji prostor u institutu, gdje najprisnije upoznaju svoje vršnjake i najlakše uspostavljaju međusobne odnose (osnovci i srednjoškolci). Istovremeno si međusobno pomažu, uče, pišu domaće zadaće, čitaju ili traže informacije na COBISS-u ili internetu.

Knjižnica ZUIM predstavlja KPP izvor informacija, doživljaje i neprestana nova iskustva koja će korisno upotrebljavati na svome budućem životnom putu.

LITERATURA

Ačkun, Rozalija. *Otroci s posebnim potrebama*. Nova Gorica : Educa, 2004.

Beremo skupaj. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003.

Galeša, Milan. *Pomoć otrokom s posebnim potrebama*. Celje : Valmar, 2003.

Griljc, Mateja. *Funkcionalno ovirani uporabniki visokoškolskih knjižnic*. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1999.

Griljc, Mateja. *Srečanje in delo z drugačnimi uporabniki*. // *Knjižnica* 40, 3/4(1996), 175-192.

Haskell, Stephen Howard. *Izobraževanje telesno hendikepiranih otrok*. Kamnik : ZUIM, 1995.

¹⁵ Haskell, Stephen Howard. *Izobraževanje telesno hendikepiranih otrok : psihološka vprašanja*. Kamnik : ZUIM, 1995. Str. 4-6.

Peljhan, Matej. Telesna prizadetost kot rizični dejavnik psihosocialnega razvoja. Ljubljana : društvo psihologov Slovenije, 2002.

Perko, Mateja. Radovedni in razposajeni otroci in mladostniki s posebnimi potrebami v knjižnici ali hendikep kot privilegij. // Knjižničarske novice 15, 12(2005), 35-53.

Zalokar Divjak, Zdenka. Vzgajati z ljubeznijo. Krško : Gora, 2000.

Žerdin, Tereza. Motnje v razvoju jezika, branja in pisanja. Ljubljana : Svetovalni center za otroke, mladostnike in starejše, 2003.